

Bakalářská práce

Plzeň 2024

Matěj Líbal

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Československá známková tvorba a filatelie období
počátku první Československé republiky**

Matěj Líbal

Plzeň 2024

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historie

Bakalářská práce

**Československá známková tvorba a filatelie období
počátku první Československé republiky**

Matěj Líbal

Vedoucí práce:

doc. PhDr. Lukáš Novotný, Ph.D.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2024

Na tomto místě bych rád poděkoval doc. PhDr. Lukáši Novotnému, Ph.D. za odborné vedení mé bakalářské práce.

Taktéž bych rád poděkoval Mgr. Petrovi Pflanzler Flaškovi za povolení k využití skenů známek pro přílohy práce.

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2024

.....

Obsah

1	Úvod	1
2	Revoluční vydání	4
2.1	Skautské známky	4
2.2	Pražský přetisk – malý a velký znak	6
2.3	Žilinské (Šrobárovo) vydání	7
3	Hradčany	9
4	Legionářské známky	11
5	Oficiální přetisky	13
5.1	POŠTA ČESKOSLOVENSKÁ 1919	13
5.2	SO 1920	14
5.3	Známky Červeného kříže	15
6	Prezident T. G. Masaryk	17
7	Alegorie	19
7.1	Holubice	19
7.2	Osvobozená republika	21
7.3	Husita	22
7.4	Hospodářství a věda	24
8	Vybrané osoby počátků československé známkové tvorby	27
8.1	Alfons Mucha	27
8.2	Jakub Obrovský	28
8.3	Max Švabinský	28
8.4	Jaroslav Benda	29
8.5	Hugo Brunner	30
9	Závěr	31
10	Soupis literatury	33
11	Resumé	36
12	Seznam příloh	37
13	Přílohy	38

1 Úvod

Revoluční dění na podzim roku 1918 bezpochyby naprosto změnilo uspořádání společnosti na území nově vznikajícího československého státu. S pádem starého monarchistického režimu vznikl přechodný chaos, živený vlasteneckými snahami mnoha politiků, činitelů městských správ, ale i obyčejných osob. Stejně jako tehdy, i dnes je jednou z nejdůležitějších podmínek pro zvládnutí nepřehledné situace potřeba zajištění dobré komunikace a předávání informací. Na začátku 20. století je jednalo o tisk, telegraf a nejčastěji poštu.

Na území samostatného československého státu zůstalo mnoho známek všeho druhu. Přestože mohly být nově libovolné druhy použity ke frankování zásilek na celém území, prakticky nedocházelo v českých zemích k upotřebení uherských známek. Staré striktní rozdělení na předlitavskou a zalitavskou část monarchie s sebou totiž neslo i rozdělení známek na uherské pro Slovensko a pro Podkarpatskou Rusi a starorakouské pro území Čech, Moravy a Slezska. Velký zmatek popřevratových dní navíc zapříčinil kromě užití posledních emisí i vypotřebením zbytků nákladů starých známek ze zásob jednotlivých pošt. Ty však oficiálně pozbyly platnosti již v předešlých letech. Takovýto stav „bezvládí“ panoval v poštovním provozu až do 28. února 1919. Od následujícího dne již poštovní úřady zásilky opatřené starými známkami nepřijímaly.¹ Pro nově ustanovenou československou poštovní správu vyvstal úkol nahradit tyto symboly Rakouska-Uherska (většina vyobrazovala panovníka, uherský nebo rakouský znak) novými emisemi vlastních známek. Systém dělení zachovala pro snadnou pochopitelnost stejný. Dle druhu použití tak musely nově vzniknout známky výplatní, novinové, letecké, doplatní a spěšné.

Bakalářská práce se zabývá rozborem počátků známkové tvorby a s ní spojené filatelie v nově vzniklém československém státě do roku 1923. Tento rok byl zvolen s ohledem na vývoj jednotlivých emisí známek. V práci jsou rozebírány nejen oficiální, československou poštou a správou vydané známky, u kterých není v odborných kruzích zpochybňována platnost pro poštovní styk, ale i kontroverzní, polooficiální revoluční

¹ Kolektiv autorů Poštovní filatelistické služby, *Katalog známek ČESKOSLOVENSKO 1968*, Praha 1968, s. 11.

vydání. Z důvodu regulace rozsahu práce jsou rozebrány výhradně běžné výplatní známky² bez zvláštního poštovního určení. Taktéž zde nejsou popsány známky polní pošty, ani čistě soukromá neoficiální vydání bez jakéhokoli svolení státních orgánů, či činitelů.

Cílem práce je přehledné uspořádání a popis prvních emisí výplatních známek společně s jejich vývojem po vzniku samostatného československého státu. Důraz je kladen na vizuální podobu známek a na techniky jejich výroby. Autor se v rámci práce snaží zodpovědět na výzkumnou otázku – Jaké trendy a motivy dominují na známkách v období počátku první Československé republiky a jak odráží politické, společenské a kulturní potřeby a události své doby.

Práce je rozdělena do devíti kapitol zaměřených na jednotlivé série výplatních známek v pořadí, jak za sebou byly chronologicky vydávány, případně je popsána celá skupina známek pod jednotlivým označením, například v případě kapitoly *Oficiální přetisky*. Kapitoly jsou pro lepší orientaci rozděleny do tematicky korespondujících podkapitol s ohledem na jednotlivé známky. Autor v této práci začíná představením značně kontroverzních, polooficiálních *Revolučních vydání* a postupně se přes pokusy československé poštovní správy dostává až k prvním definitivním známkám ze skupiny *Alegorie*. Na konci práce taktéž představuje některé osobnosti – autory vítězných návrhů známkových obrazů, formou biografického popisu jejich života s poukázáním na zásluhy o rozvoj počátků československé filatelie. V příloze jsou vyobrazeny všechny emise známek za účelem osvětlení popisu jejich obrazových motivů v textu práce.

Zdroje pro práci byly vybrány výhradně z domácí literatury. Tato literatura se z velké části skládá z děl od dobových hybatelů dění filatelistického vývoje v Československé republice, nebo jejich přímých následovníků. Příkladem může být vrchní oficiál v šestém oddělení Ministerstva pošt a telegrafů, Jaroslav Lešetický, se svou publikací *Pošta Československá 1919. Monografie starorakouských a uherských známek s tímto přetiskem, s katalogem všech vydaných přetisků i odrůd a s autentickými čísly nákladů* z února roku 1920. Přestože se prakticky jedná o zakladatele zkoumání a

² Známky pro uhrazení poplatku za poštovní službu při podávání zásilky. Zásilku tedy platí odesílatel viz BERNÁŠEK, Vladimír a kol., *CO je CO ve filatelii. Základní filatelistické názvosloví*, Praha 1975, s. 11.

vědeckého výzkumu na poli československé filatelie, tímto dílem si do jisté míry dělá reklamu na svou odbornou filatelistickou činnost – určování pravosti známek starých říší.

Od dalších starších autorů stojí za povšimnutí například částečná recyklace textů v dílech Ervína Hirsche, který pro svou knihu *Třicet let československé poštovní známky. 1918–1948* z roku 1948 využil v některých částech poměrně neupravené, popřípadě pouze ořezané, pasáže ze své původní knihy *Československé známky* z roku 1935. Právě z ořezu obsahu některých pasáží je znatelná částečná cenzura v jeho pozdějším díle. Nejvíce patrná je tak u známek s legionářskou tematikou a u známek československé polní pošty v Rusku.

Od současných odborníků stojí za povšimnutí například publikace od Ivana Vápenky – *Skautská filatelie na našem území. Československo 1918–1992, Česká republika 1993–2003, Slovenská republika 1993–2003* z roku 2004. V ní totiž detailně popisuje problematiku skautské pošty, která v jiných publikacích často zcela chybí. Od současných odborníků byly vybrány i některé články ze stále vydávaného časopisu *Filatelie*, který navazuje na dnes již zaniklé časopisy doby první republiky.

Další zdroje byly například vybrány ze *Sborníků článků o československých známkách*, vydávaných jako dodatek ke *Specializované příručce pro sběratele československých známek a celin* od Aloise Duška a kol. Na tu je v práci často odkazováno jako na rozšiřující literaturu – dodatečný zdroj pro ucelený detailní přehled. Takto bylo rozhodnuto vzhledem k relativně lehké dostupnosti publikace a v případě koupě i nízké ceny.

Obecným problémem je totiž nedostatečná nabídka trhu s filatelistickou literaturou, těžce podceňující poptávku, tudíž některé příručky mohou v aukcích dosáhnout značných prodejních cen. Autor při svém bádání po zdrojích narazil i na naprostou nevybavenost veřejných knihoven, které i přes své rozsáhlé nabídky a zásobu knih a publikací o československém umění, či historii, na filatelii často úplně zapomínají. I knihovny specializované, například knihovna *Svazu českých filatelistů z.s.*, mnohé publikace postrádají.

2 Revoluční vydání

Takřka okamžitě po vyhlášení samostatného československého státu 28. října 1918 v Praze začaly vznikat mnohé přetisky na původních rakouských i uherských známkách, kterými jejich tvůrci ukazovali své vlastenecké nadšení. Ve většině případů se jednalo o čistě soukromá vydání, určená pro osobní potřebu. Již v prvopočátku se však vyskytli spekulant, překupníci a další, které takové přetisky prováděli za účelem zisku. Konkrétně tak prodávali přetisknuté známky běžnému obyvatelstvu, které si přálo mít z převratu něco „na památku.“ Tyto a jim podobné známky nebyly nikdy schváleny žádným orgánem oficiální české reprezentace, Národním výborem, ani Ministerstvem pošt a telegrafů, a nenabývaly tak oficiálního, ale ani polooficiálního charakteru.³

Ve všeobecném zmatku však byly tyto známky do určité míry poštovními správami v různých částech Československa přijímány a řádně frankovány až do 18. listopadu 1918, kdy jejich přijímání vznikající první československá vláda zakázala. Zákaz soukromých přetisků však nebyl platný na Slovensku, a to až do konce dubna následujícího roku.⁴ Oficiálně zůstávaly na celém území samostatného státu v platnosti starorakouské a uherské známky, a to až do konce února 1919.⁵ I přes oficiální nařízení o prozatímním setrvání starorakouských a uherských známek v platnosti vyšly i série, které by se daly označit za polooficiální, neboť byly představeny oficiálním orgánům vznikající republiky.

2.1 Skautské známky

Atmosféra přicházející společenské změny dala již na začátku podzimu roku 1918 vzniknout v hlavě zakladatele skautingu na našem území, Antonína B. Svojsíka, myšlenku na zapojení skautských činovníků pro podporu případného státního převratu. Volání do služby vlasti tak 28. října 1918 uposlechlo několik set pražských skautů. Tyto osoby vykonávaly značně různorodou činnost pro podporu nově vznikajícího státu

³ KAPLÁNEK, Karel, *Katalog známek československých 1930*, Praha 1930, s. 5.

⁴ NOVOTNÝ, Ladislav a kol., *Speciální katalog 1949. Československo, Čechy a Morava, Slovensko*, Bratislava 1949, s. 6.

⁵ KAPLÁNEK, s. 5.

(strážní, dozorčí služba apod.), ale nejvíce se skautské hnutí proslavilo svou poštovní službou – *POŠTOU ČESKÝCH SKAUTŮ*.⁶

Více než týden před vyhlášením samostatného československého státu v Praze, rozhodlo velitelství českých skautů o vytištění známek dvou hodnot (10 h a 20 h) v modré a červené barvě. Povolení k začátku oficiálního užití vydal Národní výbor služebním regulativem č. 324/R a to 7. listopadu 1918. Skauti tak dostali do správy doručování úřední korespondence mezi jednotlivými úřady, policií a samozřejmě členy již zmiňovaného Národního výboru. Hodnotu známky platil příjemce, jedná se tedy o známky doplatní/služební doručovací. Povolení pro provoz pošty bylo staženo 25. listopadu 1918 z rozhodnutí Josefa Rösslera-Ořovského, starosty Svazu skautů, po dohodě s Národním výborem.⁷

Samotný reliéf známek obsahuje dvojocasého lva, symbol české státnosti, s vyobrazením hodnoty 10 nebo 20 h po pravé i levé straně v rámečcích s lipovými lístky. V horní čtvrtině známky je vytištěn text *POŠTA ČESKÝCH SKAUTŮ*, na který navazuje v dolní čtvrtině známky text *VE SLUŽBÁCH NÁRODNÍ VLÁDY*. Autor je dodnes neznámý.⁸ Tiskárna KOLMAN v Praze na Vinohradech vydala v první emisi dvaceti tisíc kusů známek obou nominálních hodnot. Později provedla dotisk neznámého počtu kusů. Odhaduje se celkový počet známek na třicet tisíc kusů 10 h a padesát tisíc kusů 20 h. Výrobní proces byl do značné míry jedinečný, každá známky byla tištěna samostatně reliéfním tiskem⁹ jedním razidlem s vysekávanými okraji papíru. Vznikly tak známky na první pohled zoubkované, ale zoubkování pouze napodobující. První emise měla lep ještě nanášený ručně, zatímco druhá již strojově. Vyskytuje se proto jak bílý, tak žlutý lep na slabém i silném papíru.¹⁰

Skautská pošta byla obnovena za doby první Československé republiky ještě jednou. Stalo se tak ale pouze na jeden den, a to 21. prosince 1918 při příležitosti příjezdu Tomáše G. Masaryka do Československa. Skautští činovníci dostali opět do správy

⁶ VÁPENKA, Ivan, *Skautská filatelie na našem území. Československo 1918–1992, Česká republika 1993–2003, Slovenská republika 1993–2003*, Praha 2004, s. 8.

⁷ HIRSCH, Ervín, FRAŇEK, Jaroslav, *Československé známky*, Praha 1935, s. 107.

⁸ KAPLÁNEK, s. 8–9.

⁹ Tisk za pomoci dvou desek, na jedné obraz známky reliéfově vystupuje, na druhé je vyhlouben viz BERNÁŠEK, s. 32.

¹⁰ VÁPENKA, s. 8.

doručování pošty, tentokrát mezi pražskou radnicí, sněmovnou, hradem a nádražím Františka Josefa (dnes Hlavní nádraží).¹¹ V rámci této příležitosti byly nepoužité známky upraveny neupotřebitelným přetiskem¹² – *Příjezd presidenta Masaryka* a to červeným a modrým inkoustem. Daný text je třířádkový, umístěný uprostřed obrazu a nakloněný o 45°. Není znám přesný počet přetisků, odhaduje se asi osm set kusů od každé nominální hodnoty.¹³

Právě pro nízký počet přetištěných, a ještě menší počet z nich zachovaných neupotřebených kusů se jedná o jedny z velmi cenných známek, mnohdy marně hledaných filatelisty. I proto existuje značné množství falzifikátů ke škodě sběratele.¹⁴

2.2 Pražský přetisk – malý a velký znak

Josef Rössler-Ořovský se zasloužil i o vznik prvního polooficiálního přetisku – malého státního znaku s nápisem *PROVISORNÍ ČESKOSLOVENSKÁ VLÁDA* nad ním, případně vedle něj. Ten byl připravován již před 28. říjnem 1918 s ideou prvního oficiálního vydání přetištěných známek nového československého státu. Klasický obrázek znaku, dvojocasý lev s korunkou, pocházel ze stočku Zemského výboru. Ten ho využíval v hlavičce formulářů a dalších oficiálních dokumentů.¹⁵ Na opozičním návrhu pracoval vrchní poštovní oficiál Jaroslav Lešetický, který chtěl přetisk textem *NÁRODNÍ VÝBOR 28. X. 1918* ve vavřínovém věnci. Ten však nakonec od svého návrhu odstoupil, aby se soustředil na vydání prvních nepřetiskových známek nového státu.¹⁶

Národní výbor dostal oba návrhy k posouzení 30. října, ale nepadlo žádné definitivní rozhodnutí. Ani jeden návrh nebyl schválen, ale ani nebylo zakázáno jejich vydání. Pražská Wiesnerova tiskárna někdy na začátku listopadu přetiskla ručním

¹¹ Tamtéž, s. 11.

¹² Text, obrázek, či číslice natisknutá již na hotovou známku. Na rozdíl od denního razítka, které znehodnocuje známku a zabraňuje tak případnému opětovnému použití, zůstává známka nadále platná viz BERNÁŠEK, s. 39–40.

¹³ DUŠEK, Alois a kol., *Specializovaná příručka pro sběratele československých známek a celin*, Praha 1988, s. 389.

¹⁴ Kolektiv autorů Burda Auction, *Ludvík Pytlíček, 56. Sálková aukce*, Praha 2018, s. 15.

¹⁵ ZAHRADNÍČEK, Jiří, *Pražský revoluční přetisk I. (malý znak)*, Vodňany 2011, s. 4.

¹⁶ HIRSCH, FRAŇEK, s. 110–111.

knihtiskovým přetiskem¹⁷ ve formě čtyřbloků nepatrné množství Rössler-Ořovského návrhu. Jednalo se celkem o 19 hodnot původních starorakouských výplatních známek a dvě hodnoty starorakouských známek spěšných. Tento náklad o neznámém počtu kusů nebyl distribuován veřejnosti, ale rozebrali si ho členové Národního výboru pro vlastní potřebu na osobní i oficiální korespondenci.¹⁸

Stejný osud použití potkal i třetí návrh, vzešlý z podnětu požadavku Národního výboru. Rössler-Ořovský dostal za úkol zakomponovat do nového přetisku výsostné znaky všech zemí československých. Dne 7. listopadu 1918 byl do tisku dán přetisk s tzv. legionářským, velkým znakem. Uskutečněn byl na stejné hodnoty původních rakouských známek jako u prvního návrhu. Text byl nově vyměněn za nápis *ČESKOSLOVENSKÁ STÁTNÍ POŠTA*, ale zůstal stejně umístěn nad znakem, případně vedle něj. Distribuce nebyla opět zakázána ani schválena Národním výborem, a přesto však lze upotřebené kusy nejčastěji nalézt právě na jejich korespondenci. Výrobní proces i tiskárna zůstaly stejné a náklad taktéž není znám.¹⁹

Obě tato vydání s knihtiskovým přetiskem jsou v současnosti velice ceněná a hledaná.²⁰ Snahu pokrýt poptávku filatelistů po těchto známkách se již v době vzniku pokusil vyřešit Klub českých filatelistů. V polovině roku 1919 požádal o provedení dodatečného tisku známek pro osobní potřeby svých členů. Dotisk přetisku na známky byl nově proveden stereotypií, a tak lze tyto novotisky od originálů rozpoznat. Známý jsou dokonce případy přetisku rakouských známek na žilkovaném papíře, které se v říjnu a listopadu na území Československa nemohly vyskytovat – ty vydala už samostatná Rakouská republika.²¹

2.3 Žilinské (Šrobárovo) vydání

I přes zákaz vydávání známek přetiskem z 18. listopadu 1918 byl 10. prosince 1918 schválen Národním shromážděním zákon č. 64. o mimořádných přechodních

¹⁷ Barva je na papír přenesena pomocí desky s vyvýšenými místy, klasický způsob tisku například u ručních razítek viz BERNÁŠEK, s. 28.

¹⁸ ZAHRADNÍČEK, s. 4–5.

¹⁹ HIRSCH, FRAŇEK, s. 112.

²⁰ Pro ucelený přehled všech hodnot, včetně variant viz DUŠEK, s. 391

²¹ NOVOTNÝ, Ladislav, *Speciální příručka pro sběratele československých známek*, Praha 1971, s. 495.

ustanoveních na Slovensku. Jeho § 7. mimo jiné nařídil používání poštovních známek, které byly označeny vládou Československé republiky.²² Zplnomocněný ministr pro Slovensko, dr. Vavro Šrobár, proto objednal v Praze u firmy Jan Štenc desky určené pro přetisk původních uherských známek na Slovensku. Samotný tisk třířádkovým černým textem *ČESKO SLOVENSKÁ POŠTA* byl proveden ručně knihtiskem v tiskárně J. Pokorného v Žilině někdy na počátku ledna 1919.²³

Stejně jako u předchozích přetisků není znám počet přeražených kusů. Známý jsou však hodnoty, dohromady se jedná o 30 různých hodnot na známkách výplatních, doplatních, spěšných, novinových, ale i na deseti Fillerové známce pro poštovní spořitelnu.²⁴ Někdy mezi lednem a únorem 1919 bylo od přetisku ustoupeno kvůli kombinaci dvou důvodů – blížících se dodávek státně vydaných vlastních československých známek a nedostatku zbývajících neupotřebených uherských známek na poštovních úřadech.²⁵ Takto přeražené série byly tolerovány poštovní správou na Slovensku do konce dubna 1919.²⁶

²² 64/1918 Sb. Zákon ze dne 10. prosince 1918 o mimořádných přechodních ustanoveních na Slovensku. In: Wolters Kluwer, ASPI [online], [cit. 2024-02-02]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/850/1/2/zakon-c-64-1918-sb-o-mimoradnych-prechodnich-ustanovenich-na-slovensku/zakon-c-64-1918-sb-o-mimoradnych-prechodnich-ustanovenich-na-slovensku>.

²³ NOVOTNÝ, s. 494.

²⁴ Pro ucelený přehled všech hodnot, včetně variant viz DUŠEK, s. 392.

²⁵ HIRSCH, FRAŇEK, s. 125.

²⁶ NOVOTNÝ a kol., s. 6.

3 Hradčany

Emise Hradčany označuje 26 známek výplatních, které jako první československé, skutečně a nepopíratelně oficiální známky vyšly na území nové republiky. Série začala od hodnoty pouhého 1 h v hnědém provedení, až po 1000 h v červenofialovém. Poprvé se dostaly určité hodnoty (5 h – světle zelená, 10 h – červená) do poštovního oběhu 18. prosince 1918 po předchozím oznámení ve Věstníku ministerstva pošt a telegrafů č. 1966-VI/18 ze dne 17. prosince 1918 a další postupně vycházely až do 12. dubna 1920 v několika sériích. Ke dni 30. dubna 1921 oficiálně skončila platnost celé hradčanské série.²⁷

Jak již název napovídá, obraz známek znázorňuje panorama Hradčan. Za Pražským hradem vycházející slunce společně s malostranským chrámem sv. Mikuláše a křovinami v popředí. Zajímavé je, že z astronomického hlediska slunce za chrámem z tohoto pohledu nevychází, nýbrž večer zapadá. Rám známky byl poskládán z lipových listů, srdcí a holubic jako symbolů československého lidu, lásky a naděje v mírumilovnou budoucnost. Do horní části rámu byl umístěn text *POŠTA*, do levé části *ČESKO* a do pravé *SLOVENSKÁ*. V dolní části rámu pak do oválu hodnota známky v haléřích.²⁸

Tvůrce, malíř Alfons Mucha, začal na vzorech pro první československé známky pracovat, dle dopisu jeho manželky Marie, již v září roku 1918. Později byl oficiálně osloven dopisem Ing. Jaroslava Šuly pár dní před vyhlášením nezávislosti republiky k tvorbě návrhu známek pro státní účely. Dne 30. října 1918 již poštovní tajemník, Jaroslav Lešetický, přímo Muchu navštívil, aby mu předal zakázku od poštovního ředitelství. Mucha poté do 24 hodin své kresby na ředitelství podal.²⁹

Samotný proces výběru Muchy jako autora je taktéž ukázkou shonu podzimních dní roku 1918. Původně poštovní správa počítala s vyhlášením veřejné soutěže, od které si slibovala zisku návrhu nejvíce vlasteneckého motivu pro první známky. Protože však sled událostí nedovoloval uspořádat zdlouhavý proces vyhlášení, průběhu a vyhodnocení soutěže, prezidium generálního poštovního ředitelství zvolilo cestu přímé zakázky pro

²⁷ HIRSCH, Ervín, *Třicet let československé poštovní známky. 1918–1948*, Praha 1949, s. 7–8.

²⁸ ŘÍHA, Martin, KRAMÁŘ, Jan, *100 let 534 autorů. 100 let Poštovního muzea, Výtvarné návrhy poštovních známek z let 1918–2018*, Praha 2018, s. 51.

²⁹ Tamtéž, s. 50–51.

autora. Mucha, jakožto světoznámý malíř, který od roku 1912 maloval své rozsáhlé obrazy Slovanské epeje, byl jasnou volbou.³⁰ Kvalitou však výrobní proces nezářil. Tiskárna, Česká grafická Unie a.s., neměla s tiskem známek vůbec žádné zkušenosti. Starorakouské známky se totiž výhradně tiskly ve Vídni, uherské pak v Budapešti.³¹ Tisk byl proveden levnou metodou knihtisku zinkografickými deskami s nekvalitními barvami. Z důvodu poválečného nedostatku papíru byl použit ten ze zásob tiskárny – pórovitý, nahnědle šedý, různě tlustý, nevalné kvality. Až později byl vyměněn za kvalitnější bílý, hladký papír z papírny v Labském mlýně. Lep odpovídal barevně i kvalitou použitému papíru, neboť byl nanášen před samotným tiskem.³² Do vydání poslední emise v dubnu 1920 bylo použito šest různých pozměňovacích kreseb. Například od kresby c) se nápis *ČESKO–SLOVENSKÁ* přesunul do dolní části obrazu.³³ První emise byly vyrobené nezoubkované, až pozdější série dostaly různorodé zoubkování dle dostupných perforačních strojů. Dohromady je zdokumentován tisk více než milionu známek napříč sériemi.³⁴

Právě množství odchylek a jednoduchost výroby prvních oficiálních známek dala podvodníkům možnost tvorby falz ke ztrátě pošty. Nejznámějšími kopiemi Hradčan jsou tzv. Vejprtská falza. Ve známost vešla až v roce 1934, dávno po skončení platnosti celé série Hradčan, kdy je objevil štábní kapitán Luzar z Brna. Oproti originálu mají padělky jen nepatrné odlišnosti ve formátu a kresbě známkového obrazu, především kvůli odlišnému způsobu tisku – kamenotiskem.³⁵ Všechny dodnes nalezené frankované exempláře mají denní razítko z pošty ve Vejprtech, které tak daly těmto padělkům název. Pravděpodobným původem však bude nejspíše Německo.³⁶

³⁰ KUBÁT, František, KVASNIČKA, Zdeněk, *Monografie československých známek 1. díl. Doba popřevratová, Hradčany 1918–1920*, Praha 1968, s. 78–79.

³¹ Tamtéž, s. 77.

³² KLIM, Jan, ŠTOLFA, Jan, FILÍPEK, Zdeněk, *Československo 1918–1939 I. Část. Specializovaný katalog známek a celistvosti Emise Hradčany, ČK a přetiskové emise Hradčan Předběžné a souběžné emise výplatních Rakouských a Uherských známek*, Břeclav 2014, s. 72.

³³ HAMR, František, ŠKALOU, Jiří, *Rukověť pro sběratele Hradčan*, Praha 1998, s. 4.

³⁴ KARÁSEK, Jan, PITTERMANN, Pavel, *Zoubkování čs. poštovních známek (1918–1939)*, Brno 1984, s. 40–42; Existuje neuvěřitelně rozsáhlé množství různých druhů zoubkování včetně smíšených druhů, či částečného vynechání. Pro ucelený přehled všech hodnot, včetně barevných variant viz DUŠEK, s. 27–36.

³⁵ Pro tento způsob tisku je používán litografický kámen. Na jeho povrch je mastnou křídou nebo tuší nanášen obraz známky. Povrch je kamene se navlhčí a barva se pak nanáší prostřednictvím mastných nemokrých míst viz BERNÁŠEK, s. 29.

³⁶ FILÍPEK, Zdeněk, *Weipert Falzum*, Břeclav 2011, s. 5.

4 Legionářské známky

Emisně nazývané též jako *sirotám po legionářích* jsou značeny dva typy obrazů známek tvořící dohromady šest hodnot (15 h – šedozeleň, 25 h – hnědá, 50 h – modrá, 75 h – šedá, 100 h – červenohnědá a 120 h – fialová), vydané k příležitosti prvního výročí republiky dne 27. října 1919.³⁷

Tyto známky byly prodávány samostatně, či ve čtyřblocích s neupotřebitelným nátiskem za příplatek 10 h, jehož výtěžek šel na podporu sirotků padlých legionářů. Řadí se tak mezi známky výplatní, příležitostné dobročinné. Platnost byla ale pouze do 3. listopadu 1919. Legionářské známky tak drží rekord – nejkratší dobu v oběhu.³⁸

První soutěž vyhlášená poštovní správou v lednu roku 1919 sice zaznamenala značný zájem z řad umělců i laické veřejnosti, ale nepřinesla žádné použitelné návrhy pro tisk. Druhá národní soutěž, vyhlášená v květnu 1919, na tom byla ještě hůř. Do termínu 1. června nebyl zaslán žádný návrh. Po přímém oslovení sedmi vybraných umělců poradním sborem ministerstva školství a osvěty bylo přihlášeno osm návrhů od tří autorů – od Jakuba Obrovského, Jaroslava Bendy a Hugo Brunnera. Umělecká porota 18. června 1919 vyhodnotila jako vítěze návrh malíře Huga Brunnera zvaný *1918*. Tento návrh vyobrazující ženskou postavu jako symbol republiky, jak trhá nad hlavou řetězy, však pro tisk nakonec nebyl z neznámých důvodů vybrán. Stejně tak dopadl i návrh na druhém místě *Marné vzteky* od prof. Jaroslava Bendy, který však pohořel v otázce srozumitelnosti obrazu v tiskových zkouškách. Ten představoval postavu legionáře v granátové palbě, ale v malém známkovém provedení byl celý obraz příliš tmavý a nečitelný. Do tisku se tak nakonec dostal návrh oceněný místem třetím, *Známka*, od malíře Jakuba Obrovského a neoceněný *Lev lámající okovy* též od něj. Známky nebyly oznámeny ve Věstníku ministerstva pošt a telegrafů, nýbrž v Úředním listě ředitelství pošt a telegrafů v Praze pod číslem 38989-IV-19.³⁹

³⁷ RYVOLA, Zdeněk, *Legionářské – jubilejní 1919. 15 h šedozeleň*, Havlíčkův Brod 1997, s. 1.

³⁸ NOVOTNÝ, s. 80.

³⁹ KARÁSEK, Jan, MICHELE, Antonín, SVOBODA, Bohuslav, PAPOUŠEK, Jaroslav, *Monografie československých známek 2. díl. Pamětní 1919–1920, Pošta Československá 1919, Alegorie, Červený kříž, Hospodářství a věda 1923*, Praha 1971, s. 7–11; ŘÍHA, KRAMÁŘ, *100 let*, s. 52–53.

Pro hodnoty 15 h, 25 h a 50 h bylo rozhodnuto použít návrh *Lev lámající okovy*. Výsledné známky tak znázorňují dvojocasého lva na podstavci, který se snaží z levé přední končetiny odstranit zuby okovy. Druhou stranu okovů se mu již podařilo otevřít. V pozadí za lvem je umístěno datum 28. X. 1918. Do horní části rámu byl umístěn text *POŠTA ČESKOSLOVENSKÁ* a do dolního levého rohu kroužek s vyobrazením hodnoty známky. Na dobročinný účel celé série však více poukazují známky hodnot 75 h, 100 h a 120 h. Pro ty byl zvolen návrh *Známka*. Pod značně obecným označením je schován obraz ženy v prostém slovanském rouchu, držící v náručí dítě. Tento známkový obraz má podobně jako předchozí série *Hradčany* velice detailní rám. Do horní části byl umístěn text *SIROTÁM NAŠICH LEGIONÁŘŮ*, do dolní *POŠTA ČESKOSLOVENSKÁ*. Po pravé i levé straně autor umístil meče, které obrůstají lístky, na první pohled připomínající plameny. Hodnotové štítky jsou umístěny u rukojetí.⁴⁰

Výroba známek byla opět svěřena tiskárně České grafické Unii a.s.⁴¹ Tisk nižších tří hodnot byl stejně jako u série *Hradčany* proveden knihtiskem ze zinkových desek, zatímco tři vyšší hodnoty byly vytištěny neotypií, hlubotiskem⁴² z měděných desek. Papír byl použit u hodnot 75 h a 100 h bílý, u hodnoty 120 h žlutý a u 15 h, 25 h a 50 h lehce fialový, ale u všech hodnot normální tloušťky. Lep je vždy bezbarvý, tenký.⁴³ Veškeré oficiálně vydané známky byly provedeny pouze se zoubkováním. Existující nezoubkované varianty jsou brány jako nevydané pro poštovní styk.⁴⁴

Krátká doba platnosti zapříčinila faktický neúspěch celé série. Obří náklady (5 milionů kusů od každé hodnoty) se nepodařilo rozprodat a Pomocný fond legionářů tak prakticky z příplatků na známkách nic nezískal. Zbylé známky mu sice byly poštovní správou darovány, ale té po pozbytí platnosti nebývalo nic, než je prodat hluboko pod nominální hodnotou sběratelům.⁴⁵

⁴⁰ RYVOLA, s. 2; ŘÍHA, KRAMÁŘ, *100 let*, s. 53.

⁴¹ KARÁSEK, MICHELE, SVOBODA, PAPOUŠEK, s. 13.

⁴² Technika tisku s deskou, na níž byla hluboká místa vytvořena chemickou cestou. Prohloubení je v této technice provedeno soubory bodů o různých hloubkách. Lze tak dosáhnout barevných přechodů. Název neotypie je specifickým označením této techniky pro české země viz BERNÁŠEK, s. 31–32.

⁴³ KAPLÁNEK, s. 25.

⁴⁴ KARÁSEK, s. 40–42; Existuje velké množství různých druhů zoubkování včetně smíšených druhů, či částečného vynechání. Pro ucelený přehled viz DUŠEK, s. 36–38.

⁴⁵ KARÁSEK, MICHELE, SVOBODA, PAPOUŠEK, s. 12.

5 Oficiální přetisky

Na rozdíl od období revolučních vydání se zde již jedná se o série, které byly již zcela oficiální cestou upraveny přetiskem. Do této skupiny přetisků výplatních známek patří tři typy: *POŠTA ČESKOSLOVENSKÁ 1919*, *SO 1920*, a *známky Červeného kříže*.

Některá literatura spojuje skupinu oficiálních přetisků na výplatních známkách s dalšími druhy známek pro specifickou poštovní činnost. Přidávají tak dvě série známek se zvláštním poštovním užitím – *Letecká provizoria* z let 1920 a 1922 a sérii *Výpotřební vydání Doplatních známek 1919–1920* z roku 1922.

5.1 POŠTA ČESKOSLOVENSKÁ 1919

Známky rakousko-uherské pozbyly platnosti na území republiky k 1. březnu 1919 výnosem č. 3426-VI/19 uveřejněného ve Věstníku ministerstva pošt a telegrafů. Do té doby platily společně s již zavedenými československými známkami. K tomuto datu bylo pravděpodobně přistoupeno z důvodu uspokojivého zásobení pošt novými známkami v únoru 1919. Do 15. března pak bylo možné staré známky ze soukromých zásob podniků i fyzických osob vyměnit za nové. Zároveň s rozhodnutím o zneplatnění rakousko-uherských známek započato postupné stahování všech neupotřebených kusů v celkovém objemu 8 692 038 K do hospodářské ústředny v Praze. Byly předány tiskárně A. Hasse v Praze a opatřeny 45° třířádkovým přetiskem *POŠTA ČESKOSLOVENSKÁ 1919* v modrém, nebo černém provedení v závislosti na podkladu známky.⁴⁶

Zpětně prodávány veřejnosti byly jen na filatelistické přepážce poštovního úřadu v Jindřišské ulici a v hospodářské ústředně v Praze s přírůžkou 50 %. V prodeji zůstaly pro sběratelské účely i po pozbytí jejich platnosti (31. ledna 1920) až do dubna 1928. Celkový počet přeražených kusů není do dnešního dne znám.⁴⁷

Přestože oficiálním důvodem bylo ušetření nákladů nových známek přetiskem starých, jejich předražená prodejní cena vedla k minimálnímu použití v poštovním oběhu. Mnoho znalců oboru filatelie tak považuje s odstupem času danou sérii za nešťastnou,

⁴⁶ LEŠETICKÝ, Jaroslav, *Pošta Československá 1919. Monografie starorakouských a uherských známek s tímto přetiskem, s katalogem všech vydaných přetisků i odrůd a s autentickými čísly nákladů*, Praha 1920, s. 4–7.

⁴⁷ KARÁSEK, MICHELE, SVOBODA, PAPOUŠEK, s. 35–36.

ne-li přímo podvodnou, neboť neznalost celkového množství, jednoduchá falzifikace a celková neprůhlednost procesu vedla k výskytu mnoha uměle vytvořených rarit vedoucí ke škodě obyčejných sběratelů a poškození dobrého jména československé poštovní správy.⁴⁸ I přes veškeré zde zmiňované problémy v dnešní době z této série pocházejí jedny z nejdražších známek z našeho území a celá *POŠTA ČESKOSLOVENSKÁ 1919* se stala velmi prestižní sběratelskou záležitostí.⁴⁹

5.2 SO 1920

Jedním z prvních úkolů nově vzniklého samostatného československého státu se stala potřeba vymezení územních hranic. Mnohonárodnostní charakter bývalého Rakouska-Uherska se částečně přenesl i na území tvořící se republiky. Kromě Čechů a Slováků totiž značnou část společnosti tvořili Němci, Maďaři, Poláci a další etnika. Právě menšina polské národnosti v pohraničních oblastech Těšínska, Spiše a Oravy zapříčinila jeden z prvních územních sporů.

Po převratu a vyhlášení samostatného československého státu vypukl mezi Polskem a Československem spor o právo nad kontrolou území Těšínska. Takřka okamžitě vznikly dva orgány hájící zájmy svých zemí, československý *Zemský národní výbor pro Slezsko* a polská *Rada Narodowa*. Právě polská Rada jako první prohlásila Těšínsko za součást Polska a s pomocí armády jej z většiny v noci na 1. listopadu 1918 obsadila. Protesty Zemského výboru, prohlášení o náležitosti Těšínska k Československu a stupňující tlak vedl 5. listopadu k uzavření prozatímní dohody o rozdělení. Obecná nespokojenost však přivedla v lednu 1919 oba státy do vojenského konfliktu známého dnes jako Sedmidenní válka. Na nátlak velmocí započala vyjednávání, která za pomoci intervence dr. Edvarda Beneše, tehdy v pozici ministra zahraničí, vyústila v září 1919

⁴⁸ BENEŠ, František, *Malá zastavení na cestě filatelie a čs. poštovní správy (9)*. In: *Filatelie* 54, 2004, 12, s. 7–9; HIRSCH, FRÁNEK, s. 162–163; PITTERMANN, Pavel, *Pošta československá 1919 – chvála, nebo hana?* In: *Filatelie* 50, 2000, 10, s. 9–11.

⁴⁹ Jedním příkladem za všechny může být rakouská světle zelená čtyřkoruna na žilkovaném papíru s převráceným přetiskem. Jak již bylo zmiňováno výše, žilkovaný papír se u nás nemohl přirozeně vyskytnout. K dnešnímu dni (5. března 2024) se jedná o nejdražší kdy prodanou známku československého původu za 9,282 milionu Kč. *NEJVZÁCNĚJŠÍ ČESKOSLOVENSKÁ ZNÁMKA VYDRAŽENA ZA REKORDNÍ CENU 9,3 MILIONŮ KORUN!* In: Burda Auction [online], [cit. 2024-03-05]. Dostupné z: <https://www.burda-auction.com/cz/archiv/odborne-clanky/show/222/nejvzacnejsi-ceskoslovenska-znamka-vydradena-za-rekordni-cenu-93-milion%20AE-korun!/>.

usnesení o provedení plebiscitu – referenda.⁵⁰ Dne 2. února 1919 byla ustanovena v Těšíně mezinárodní plebiscitní komise, která měla problematiku tohoto území vyřešit. Získala kontrolu nad územím Těšínska, Oravy a Spiše, které se tak stalo fakticky samostatným. Komisi byla svěřena moc soudní, zákonodárná i výkonná. Přesto však definitivní rozhodnutí o vymezení hranice padlo až se zapojením velmocí v Paříži 28. července 1920.⁵¹

V době svého vládnutí komise přistoupila k vydání vlastních speciálních známek. Dne 13. února 1920 vstoupily v platnost tehdejší československé a polské známky opatřené dvouřádkovým přetiskem *SO 1920*⁵² (SO z francouzského Silesia Orientale – Východní Slezsko). Vydání ustanovil Věstník ministerstva pošt a telegrafů ustanovením č. 17 téhož dne. Znamky mohly být upotřebeny výhradně a pouze na území plebiscitního území. Stažení z oběhu proběhlo až po rozdělení území mezi oba státy a to 11. srpna 1920.⁵³ Přetisk byl proveden velmi zbrkle ve snaze vydat známky co nejrychleji. Tiskárna, Česká grafická Unie a.s. v Praze, ho provedla nekvalitním knihtiskem, takže vzniklo mnoho chybotisků, variant a rozdílů mezi jednotlivými kusy známek.⁵⁴

Podobně jako u série *POŠTA ČESKOSLOVENSKÁ 1919* nastává i u této série problém s falzifikáty kvůli velké jednoduchosti přetisku, nedostatečným záznamům o variantách tisku, a navíc i povolení dodatečného nekontrolovaného dotisku přetisku pro soukromou obchodnickou činnost.⁵⁵ Právě toto dodatečné povolení má do dnešního dne za následek nižší cenu nepřeražených kusů. Paradoxně tak vzniká větší poptávka po řádně frankovaných dopisech s těmito známkami, které s sebou nesou větší záruku pravosti.

5.3 Známky Červeného kříže

Pod tímto označením se skrývají tři známky (Hradčany – oliv. žlutá 40 h a sv. zelená 60 h, Prezident T. G. Masaryk – modrý 125 h), s přetiskem. Pro známky emise Hradčany byl knihtiskový přetisk proveden kresbou kolébky od Aloise Mudruňky s vyznačenou

⁵⁰ WEISS, Jan, *Československé plebiscitní známky* (S O 1920), Praha 1927, s. 3–5.

⁵¹ Tamtéž, s. 5–6.

⁵² Pro ucelený přehled všech přeražených známek viz DUŠEK, s. 379–382.

⁵³ TOVAČOVSKÝ, Oldřich, SCHÖDELBAUER, Vladimír, KYPAST, Jan, *Monografie československých známek 5. díl. SO 1920*, Praha 1998, s. 14.

⁵⁴ WEISS, s. 14.

⁵⁵ BENEŠ, František, *SO 1920 – proč jsou vzácné?* In: *Filatelie* 52, 2002, 4, s. 2–3.

hodnotou 20 h. Pro známky s Masarykovým portrétem byl zvolen obdobný knihtiskový přetisk, avšak s pouhým vyobrazením hodnoty 25 h mezi dva kříže. Dne 15. prosince byly vydány po předchozím oznámením ve Věstníku ministerstva pošt a telegrafů č. 57/75 z 10. prosince 1920.⁵⁶

Příplatek, jak již název série napovídá, šel ve prospěch Československého Červeného kříže. Podobně jako u série *POŠTA ČESKOSLOVENSKÁ 1919* ale nebyly příliš použity v poštovním oběhu. Zde kvůli krátké době platnosti (do 14. ledna 1921) a nepřevezení téměř žádného nákladu mimo Prahu, přestože se původně počítalo s rozdělením po celé republice. Navíc bylo nešťastně rozhodnuto, že tyto známky s přetiskem nebylo možné vylepovat na zásilky do zahraničí. Jelikož se nepodařilo vyprodat nahromaděné zásoby v Praze v době platnosti emise, nadále se prodávaly pro sběratelské účely u filatelistické přepážky hlavního poštovního úřadu až do roku 1933.⁵⁷

⁵⁶ HIRSCH, FRAŇEK, s. 246.

⁵⁷ KARÁSEK, MICHELE, SVOBODA, PAPOUŠEK, s. 387–388.

6 Prezident T. G. Masaryk

Emisně nazývány též jako *známky s obrazem presidenta Masaryka ve velkém formátu* tvoří první dvě známky série s hodnotu 1000 h – tmavě hnědá a 500 h – tmavě šedá. Vydány byly 7. března 1920, v den 70. narozenin prezidenta Masaryka. Přes toto symbolické datum nejsou dle ohlášení ve Věstníku ministerstva pošt a telegrafů č. 26/7 ze dne 10. března 1920 považovány za známky příležitostné, nýbrž zcela běžné výplatní, které měly nahradit vysoké hodnoty předešlé hradčanské emise.⁵⁸ Další hodnoty známek byly ohlášeny formou Věstníku 7. srpna 1920, ale tisku a vydání se dočkala pouze hodnota 125 h v modré barvě dne 23. září 1920. Jiné existující exempláře se tak řadí pod známky nevydané. Platnost skončila 31. ledna 1923.⁵⁹ Za povšimnutí stojí též zpráva z dobového *Přehledu poštovních známek*, který byl vydáván taktéž ministerstvem pošt a telegrafů. V ní je uváděno oficiální vydání známek 21. ledna 1920, které však neodpovídá realitě. Nejspíše se tak jedná o datum předání hotového nákladu známek z tiskárny do správy hlavní hospodářské ústředny, která je měla připravit na distribuci.⁶⁰

O vytvoření a vydání emise známek s portrétem prezidenta republiky bylo rozhodnuto 28. dubna 1919 v budově ministerstva školství a národní osvěty. Předsednictví porady na definitivní známky přijal prof. Vojtěch Hynais. Tato komise se rozhodla nevyhlášovat veřejnou soutěž. Důvod pro toto rozhodnutí není dodnes znám. Závěrem jejich usnesení bylo vybrání malíře Maxe Švabinského, kterého prostřednictvím dopisu z 30. dubna 1919 o vítězství v zakázce informovali, ale zároveň ho vyloučili ze soutěží na obrazy příštích známek. Švabinský odevzdal svůj návrh na výplatní známku o hodnotě 1000 h dne 7. července 1919 společně s doporučenými instrukcemi pro výrobní proces.⁶¹

Jak již název může napovídat, známky vyobrazují portrét prvního československého prezidenta Tomáše Garrigue Masaryka. V oválu umístěném doprostřed známky je umístěna jeho hlava s částí poprsí. Samotný ovál autor vylepšil

⁵⁸ HIRSCH, s. 15.

⁵⁹ HIRSCH, FRAŇEK, s. 209–210.

⁶⁰ KARÁSEK, MICHELE, SVOBODA, PAPOUŠEK, s. 148.

⁶¹ BENEŠ, František, *Malá zastavení na cestě filatelie a čs. poštovní správy (47)*. In: *Filatelie* 58, 2008, 3, s. 11–12.

ovocem, lístky a dalším plastickými ozdobami. Do horní části známky byl umístěn text *POŠTA ČESKOSLOVENSKÁ* a do spodní hodnotový štítek.⁶²

Výroba prvních dvou hodnot 1000 h a 500 h byla provedena v tiskárně Česká grafická Unie a.s. Na přání Maxe Švabinského byla použita galvanoplastická forma knihtisku na křídový papír s barevným litografickým podtiskem. Ten byl proveden ještě před tiskem samotného obrazu známky s největší pravděpodobností kamenotiskem. Tento papír tak byl použit poprvé a do roku 1939 naposled. Od každé hodnoty je známo asi půl milionu vytištěných kusů. U hodnoty 125 h byla použita stejná kresba, ale tisková deska knihtisku byla zhotovena fotochemicky, tudíž na rozdíl od ostatních hodnot bylo vynecháno jméno rytce. Hodnota 125 h několikanásobně převýšila množství vytištěných kusů předchozích hodnot, neboť záznamy vypovídají o sedmnácti milionech vydaných kusů.⁶³ Lep hodnot 1000 h a 500 h byl zhotoven lesklý, hladký, o velké tloušťce s hnědým zbarvením. Pro hodnotu 125 h byl použit papír bílý hlazený, lep tenký, bílý. Všechny známky byly zoubkovány řádkově $13\frac{3}{4}$. Existuje velké množství kusů s decentralizovaným obrazem známky. To bylo způsobeno vadou perforačního stroje jak v jednom, tak s obou směrech perforace. Výjimečně lze nalézt i zcela vynechané zoubkování.⁶⁴

⁶² KAPLÁNEK, s. 27–28.

⁶³ KARÁSEK, MICHELE, SVOBODA, PAPOUŠEK, s. 149–151.

⁶⁴ Tamtéž, s. 154; KARÁSEK, s. 40–42; Pro ucelený přehled všech variant známek viz DUŠEK, s. 50–51.

7 Alegorie

Pod označením *Alegorie* je odborníky pojmenována skupina 30 známek. Skládá se dohromady ze čtyř obrazových typů: *Holubice*, *Osvobozené republiky*, *Husity* a *Hospodářství a vědy*. Celá tato skupina byla vytvořena s úmyslem definitivního nahrazení všech dosavadních sérií kromě prezidenta Masaryka.⁶⁵ To by znamenalo neomezenou platnost těchto známek, stejně jako tomu je u současných známek České republiky. Přesto však později z rozličných důvodů rozhodla poštovní správa rozhodla o postupném stažení všech známek ze skupiny *Alegorie* z oběhu.

7.1 Holubice

První známky ze skupiny *Alegorie* byly vytištěny s obrazovým typem *Holubice*. Do oběhu byly 1. června 1920 vpuštěny hodnoty 5 h – modrá, 10 h – zelená a 15 h – hnědá, s následným oznámením ve Věstníku ministerstva pošt a telegrafů č. 25/83 ze dne 18. června 1920.⁶⁶ Celkově československá poštovní správa vydala osm hodnot od 5 h – modrá do 30 h – fialová s touto kresbou, kdy jako poslední vyšla právě hodnota 30 h v květnu 1925. I přes postupné stahování z oběhu zůstala poslední část série platná až do 29. února 1932.⁶⁷

Autorem této série se stal malíř Jaroslav Benda. Jeho návrh původně pojmenovaný *Psaní* pocházel ze druhé vyhlášené soutěže z května 1919. Přestože nebyl v prvním kole, ze kterého vzešla série *Legionářských známek* vybrán, poradní sbor z ministerstva školství a osvěty ho doporučil poštovní správě zpětně využít. Samotný grafický obraz známky znázorňuje velice jednoduše nakreslenou holubici ve stylu art deco. Tato holubice třímá v zobáčku obálku umístěnou ve spodní polovině známky. Kolem obálky nalevo i napravo je umístěna hodnotová číslice známky. Přestože odborníci označili tento návrh za revoluční, dokonce francouzský časopis *L'art et décoration* ho předkládal jako vzorový pro francouzskou známkovou tvorbu, veřejnosti se nelíbila jeho přílišná jednoduchost, která byla skutečně proti předcházejícím emisím výrazná.⁶⁸ Ke chvále

⁶⁵ HIRSCH, FRAŇEK, s. 213.

⁶⁶ KARÁSEK, MICHELE, SVOBODA, PAPOUŠEK, s. 187.

⁶⁷ Tamtéž, s. 189.

⁶⁸ ŘÍHA, KRAMÁŘ, *100 let*, s. 53–54.

návruhu se však přidala i Česká akademie věd a umění, která Jaroslavovi Bendovi za zpracování *Holubice* udělila výroční cenu za rok 1920. Návrh komisi na akademii podal sochař Jan Šturs.⁶⁹

Sám autor byl z reakce běžné veřejnosti v rozpacích a na adresu kritiky ze strany sběratelů prohlásil: „*Nepřinese-li známka nic ze současného umění, pak se brzy okouká a cizina k ní zlhostejní.*“⁷⁰ Jedním dechem dodal i varování před možným směrem známkové tvorby: „*Úkolem známky není podporovat turistický ruch – představte si, že všechny státy začnou doporučovati známkami svoje hory, jezera, hrady a kostely, dovedete se vmyslit do té reklamní záplavy?*“⁷¹ Paradoxně některé pozdější série v následujících desetiletích jeho strach zcela naplnily.⁷²

Známky byly tištěny v obrovských nákladech. Celkově jich bylo vydáno více než jeden a půl miliardy kusů, přičemž nejvíce jich vyšlo s hodnotou 10 h – olivová a 20 h – oranžová. Pověření k výrobě dostala opět tiskárna České grafické Unie a.s. v Praze, která tisk provedla knihtiskem s leptanými deskami, později i deskami galvanoplastickými.⁷³ Papír použili dle dodávek do tiskárny, a tak se vyskytuje tenký, normální i tlustý v barevných variantách od bílého až po nažloutlý a našedlý. Lep obdobně bílý až žlutý.⁷⁴ Všechny vydané známky byly zoubkované, nejčastěji hřebenově 14, popřípadě řádkově 13³/₄ u archů pro známkové sešitky.⁷⁵

Právě z důvodu obřího nákladu celé série a postupném obměňování tiskařských desek existuje značné množství změn v obrazu známek, retuší, odchylek, či barevných změn, které jsou v hledáčku sběratelů.⁷⁶ Nejspíše právě chybovost výroby vedla pravděpodobně v případě *Holubice* k jejímu stažení z oběhu.

⁶⁹ KARÁSEK, MICHELE, SVOBODA, PAPOUŠEK, s. 185.

⁷⁰ HIRSCH, FRAŇEK, s. 219.

⁷¹ Tamtéž.

⁷² Jedním příkladem za všechny může být série *Krajiny, hrady, města* z roku 1936 viz DUŠEK, s. 85–86. Jí podobné série se v různých obměnách vydávají dodnes.

⁷³ KARÁSEK, MICHELE, SVOBODA, PAPOUŠEK, s. 188–190.

⁷⁴ HIRSCH, FRAŇEK, s. 220–222.

⁷⁵ KARÁSEK, s. 40–42.

⁷⁶ Pro ucelený přehled viz DUŠEK, s. 51–57.

7.2 Osvobozená republika

V pořadí jako druhá se do oběhu ze skupiny *Alegorie* dostala do oběhu série pojmenovaná *Osvobozená republika*. Celkově je pod tímto názvem zahrnuto jedenáct stejno obrazových známek s hodnotou od 20 h – červená až do 250 h – černozeleň. První byly veřejnosti vydány 18. června 1920 a to známky hodnoty 25 h – světle hnědé, které byly zároveň tentýž den oznámeny ve Věstníku ministerstva pošt a telegrafů č. 83/20. Všechny následující hodnoty byly taktéž vzorně oznamovány ve Věstníku, přičemž ale i tato série byla postupně stažena z oběhu. Posledním vybraným hodnotám (30 h – fialová, 40 h – bronzově hnědá, 50 h – žlutě zelená a 60 h – modrá) byla ukončena platnost k 31. prosinci 1925.⁷⁷

Hugo Brunner se s obrazem ženy trhající okovy účastnil již II. soutěže poštovní správy vyhlášené v květnu roku 1919, pod jednoduchým názvem *1918*. Přestože jej umělecká porota v soutěži zvolila na prvním místě, do tisku *Legionářských známek* byly zvoleny obrazy jiné. Když ale poštovní správa vyhlásila 3. února 1920 v pořadí již III. soutěž, opětovně svůj návrh zaslal. Provedl menší úpravy, například vynechal pamětní datum vyhlášení samostatného státu, či dodal návrh s plným barevným pozadím společně s původním čárkovaným. Vzhledem k předchozímu úspěchu návrh opět pojmenoval *1918* a porota ho vychválila ještě více než předtím.⁷⁸ Vítězný obraz tak znázorňuje prostovlasou, klečící ženu na levém kolenu v jednoduchém slovanském rouchu. Ta nad hlavou s radostí a s vděkem trhá pouta z řetězu. Symbolicky tak vyjadřuje osvobození slovanského národa československého z područí útlaku Rakousko-Uherské monarchie. V dolní části obrazu pak v pozadí figuruje česká hora Říp a slovenský Kriváň. Po pravé straně po boku ženy je umístěna hodnotová číslice známky a malá lipová ratolest. Dobová kritika později díky vyváženému rozvržení plochy mezi diagonálně rozepjatými pažemi, společně s minimem doplňků označila *Osvobozenou republiku* za nejlepší obraz z celé skupiny *Alegorie*.⁷⁹

Zakázku na tisk obdržela opět Česká grafická Unie a.s. v Praze. Znamky byly vytištěny podobně jako u série *Holubice* v několikaset milionových nákladech, záznamy

⁷⁷ HIRSCH, s. 20–21.

⁷⁸ KARÁSEK, MICHELE, SVOBODA, PAPOUŠEK, s. 267.

⁷⁹ ŘÍHA, KRAMÁŘ, *100 let*, s. 53–54.

hovoří o více než jedné miliardě kusů všech hodnot. Samotný autor Hugo Brunner dodal své návrhy tvořené tuší speciálně upravené pro knihtiskovou metodu výroby. Za povšimnutí stojí, že pouze pro hodnotu 25 h – světle hnědou je využit obraz s čárkovaným pozadím tak jak byl dodán autorem. Pro všechny ostatní zvolila tiskárna návrh s vyplněným barevným pozadím. K tomu bylo přistoupeno vzhledem k jednoduššímu zakrývání hodnotových číslic u celobarevného pozadí pro tvorbu odlišných hodnot známek. Pro několik prvních vydání byly využity leptané desky připravené fotochemickou cestou, později tiskárna přešla na desky galvanické. Papír byl použit opět takový, jaký byl tiskárně dodán. Vyskytuje se jak bílý, tak v menším množství i papír nažloutlý, tenký, normální a výjimečně i tlustý. Lep těchto známek mohl být při kontrole kvality schválen hladký bílý, ale též i nažloutlý pórovitý, či žlutohnědý rýhovaný právě v závislosti na použitém papíru.⁸⁰ Pro zoubkování platila stejná pravidla jako pro emisi Holubice, tedy všechny vydané známky dostaly zoubkování, nejčastěji hřebenově 14, popřípadě řádkově 13³/₄ u archů pro známkové sešitky.⁸¹ Z důvodu obřího nákladu docházelo stejně jako v předešlých případech často k výměnám tiskařských desek, či retuším obrazu vzhledem k nedokonalé technice knihtisku. Vznikly tak mnohé kusy s chybami, přičemž i kusy se zásadními nedokonalostmi byly nedopatřením vpuštěny do oběhu. Opět se tak jedná o sběratelsky cenné artikly.⁸² Nejspíše opět chybovost výroby vedla ke stažení *Osvobozené republiky* z oběhu.

7.3 Husita

Pro třetí obrazový typ patřící pod skupinu *Alegorie* se vžil v odborných kruzích název *Husita*. Z celé skupiny se jedná o nejmenší sérii, neboť vyšly pouze dvě hodnoty známek 80 h – fialová a 90 h – černá. Obě byly řádně oznámeny ve Věstníku ministerstva pošt a telegrafů č. 83/25 ze dne 18. června 1920, přičemž v oběhu se 80 h hodnota objevila již 1. června 1920. O devět dní později, 10. června 1920, je zaznamenána i hodnota 90 h. Ze

⁸⁰ HIRSCH, FRAŇEK, s. 224–226.

⁸¹ KARÁSEK, s. 40–42; Pro ucelený přehled všech variant známek viz DUŠEK, s. 57–62.

⁸² Jedním příkladem za všechny může být 50 h – červená známka ze série *Osvobozená republika*, u které nebyla ženě vytištěna na konečném obrazu známky hlava. Vžilo se pro ni až groteskní označení „*postava bez hlavy*“ viz Kolektiv autorů Burda Auction, s. 20.

všech známek Alegorie měla tato série nejkratší dobu v oběhu, a to pouze do 30. dubna 1921.⁸³

Autorem návrhu se stal Alfons Mucha, tou dobou již osvědčený autor se zkušenostmi s požadavky poštovní správy. Svůj obraz známky podal do III. vyhlášené soutěže pod označením *Droit à la coupe* (právo na kalich) v únoru roku 1920. V přijatých návrzích právě jeho vyčníval, Alfons Mucha totiž požadoval pokročilejší tiskovou techniku – hlubotisk pro realizaci konečné známky. V důsledku se tak jedná o jedinou sérii ze skupiny *Alegorie*, která byla touto metodou vytištěna.⁸⁴

Realizací tisku byla nepřekvapivě pověřena tiskárna Česká grafická Unie a.s. v Praze. Ta metodou hlubotisku z měděných desek vydala dohromady kolem osmi milionů kusů obou hodnot. Obraz byl pro obě stejný. Uprostřed známky se nachází husitský kněz, jenž ve své pravé ruce drží zářící kalich. Kromě navázání na historický prvek českých zemí má symbolizovat a zdůrazňovat zásluhy československého národa za svobodu, celoevropskou reformaci a z ní později vycházející demokracii. V rámu je vepsán text *POŠTA ČESKO SLOVENSKÁ*, v dolním pravém a levém rohu jsou umístěny hodnotové číslice. Od původního návrhu je ze známek vyňat text o právu na kalich, který měl být umístěn právě mezi hodnotové číslice. Vzhledem ke krátké době platnosti nedocházelo k velké chybovosti při výrobě, použitý papír byl vždy bílý, střední tloušťky, mimořádně se vyskytují známky na nažloutlém papíře. Lep byl nanesen bílý nebo nažloutlý.⁸⁵ Zoubkování u vydaných známek bylo vytvořeno vždy řádkově $13\frac{3}{4}$. Jinak provedené zoubkování pochází z výrobních zkoušek a známky se považují za nevydané.⁸⁶

Unikátní je u této série důvod tak brzkého stažení z oběhu. Vzhledem k nezvyklému a do té doby nevídanému motivu známky, kterým autor zcela očividně odkazoval na husitskou minulost českých zemí, se nelíbila tato série některým tehdejším politikům a jejich stranám. Právě proto byl autor donucen odstranit text *Droit à la coupe* a mezeru mezi hodnotovými číslicemi vyplnit pláštěm kněze. Ministerstvo pošt a telegrafů posléze nařídilo hospodářské ústředně, aby vůbec nezasobovala poštovní úřady

⁸³ HIRSCH, s. 22.

⁸⁴ KARÁSEK, MICHELE, SVOBODA, PAPOUŠEK, s. 351.

⁸⁵ HIRSCH, FRAŇEK, s. 232–233.

⁸⁶ KARÁSEK, s. 40–42; Pro ucelený přehled všech variant známek viz DUŠEK, s. 62–63.

v mnohých částech republiky.⁸⁷ Vzniklo tak velké množství (cca 4 miliony od každé hodnoty) neprodaných známek. Přesto však nakonec zůstaly pro sběratelské účely v prodeji i po oficiálním skončení platnosti pro poštovní provoz. Do roku 1935 byly k dostání na filatelistické přepážce hlavní pošty v Praze.⁸⁸

7.4 Hospodářství a věda

Poslední sérii devíti známek řadící se pod skupinu *Alegorie* je možné rozdělit do dvou časových období podle roku vydání. Vzhledem k lehkým odlišnostem mezi nimi lze mluvit o sérii *Hospodářství a věda 1920* a sérii *Hospodářství a věda 1923*.⁸⁹

Autorem původního obrazu byl malíř Jakub Obrovský, který byl vybrán i díky osvědčení jeho tvorby v případě *Legionářských známek*. Svůj návrh původně pojmenovaný jako *alegorie hospodářství a vědy po válce vítězně skončené*⁹⁰ podal do III. vyhlášené soutěže v únoru 1920 společně s instrukcemi pro výrobu hlubotiskem. Do středu známky umístil postavu mladého chlapce v pokleku třímajícího v náruči levé ruky snop obilí, symbolizující zemědělství. Pohledem hoch hledí k otevřené knize po jeho pravé ruce. Ta společně s lipovou ratolestí v popředí znázorňuje kulturu a vědu. Do pravého dolního rohu známky byl umístěn meč zaseknutý v zemi s vavřínovou větvíčkou, symbolizující připravenost republiky k obraně míru. Do levého horního rohu pak autor přidal ovál na hodnotu známky.⁹¹

První série byla vytištěna v tiskárně České grafické Unie a.s. v Praze v celkovém počtu kolem šedesáti milionů kusů. I přes autorovo přání, aby byly vytištěny hlubotiskem, rozhodla tiskárna z důvodu spěchu na vydání využít zaběhlou formu knihtisku z galvanických a leptaných desek. Tímto rozhodnutím však paradoxně výrobu

⁸⁷ Zdeněk Moliš ve svém článku *Husita 1920 (Jan Hus-1920)* tvrdí, že má minimálně z 300 poštovních úřadů potvrzené použití těchto známek v době platnosti série. Oponuje tak oficiální literatuře a informaci, že mnohé části republiky nebyly vůbec zásobovány viz MOLIŠ, Zdeněk, *Husita 1920 (Jan Hus-1920)*. In: HUTYRA, František, KARÁSEK, Jan, PITTERMANN, Pavel, MOLIŠ, Zdeněk (ed.), *Sborník článků o československých známkách 4. Dodatek k příručce sběratelů československých známek a celin*, Brno 1990, s. 11.

⁸⁸ KARÁSEK, MICHELE, SVOBODA, PAPOUŠEK, s. 352; HIRSCH, FRAŇEK, s. 231.

⁸⁹ HIRSCH, s. 24.

⁹⁰ Tamtéž.

⁹¹ ŽAMPACH, František, KARÁSEK, Jan, PITTERMANN, Pavel, *Hospodářství a věda 1920*, Brno 1988, s. 5–6.

zkomplikovala, neboť musel být návrh několikrát překreslen.⁹² První série byla oznámena ve Věstníku ministerstva pošt a telegrafů č. 83/25 ze dne 18. června 1920 s plánovaným vydáním 26. června 1920. V rozporu s oficiální správou však byly první známky hodnot 100 h – zelená a 200 h – fialová vpuštěny do oběhu již 17. června 1920, tj. o den dříve, než samotné ohlášení ve Věstníku vyšlo. Postupně byly vydány další čtyři hodnoty od 300 h – rumělkově červená až po 600 h – fialová. V roce 1922 bylo rozhodnuto o postupném stažení celé série, které se završilo 31. ledna 1923. Přestože část staženého nákladu byla použita na přetisk leteckých a doplatních provizorií, neupotřebené známky se nadále prodávaly pro sběratele na filatelistické přepážce hlavní pošty v Praze až do roku 1935.⁹³

Právě datum 31. ledna 1923 je často pokládáno za zlomové v historii tvorby československých známek. Ministerstvo pošt a telegrafů totiž rozhodlo k tomuto datu stáhnout z oběhu naprosto všechny dosud platné výplatní známky v rozmezí hodnot 100 až 1000 h. Již 1. února 1923 měly být vydány do oběhu známky nové, které by takto vzniklou díru v poštovním systému zacelily. Takto rozhodný krok však zaskočil tiskárnu České grafické Unie a.s. Aby byla uspokojena poptávka a skutečně splněn plánovaný termín 1. února 1923, rozhodla se recyklovat pro tisk tři hodnot 100 h – červená, 200 h – modrá a 300 h – červeně fialová Obrovského návrh *Hospodářství a vědy*. Ten byl značně zjednodušen, aby nevznikaly problémy při jeho provedení knihtiskem jako u první série z roku 1920. Cenou za to byla ztráta plasticity obrazu známky.⁹⁴

Takto pozměněné známky byly ohlášeny ve Věstníku ministerstva pošt a telegrafů č. 1/1. V rozporu s plánem byla hodnota 100 h vpuštěna do oběhu ještě před koncem série z roku 1920. Konkrétně je zaznamenána na zásilkách už 24. ledna 1923. Definitivní konec série *Hospodářství a věda 1923* nastal 31. prosince 1925, kdy všem třem hodnotám skončila platnost. Stejně jako u předešlé série zůstalo v zásobách poštovní správy značné

⁹² Pro velice detailně popsanou techniku a s ní spojené problémy předělání návrhů pro hlubotisk na formu pro knihtisk viz ŽAMPACH, František, KARÁSEK, Jan, *Několik zajímavostí k vydání známek Hospodářství a věda*. In: DUŠEK, Alois, KARÁSEK, Jan, PITTERMANN, Pavel, ŠTÁSTKA, Zdeněk (ed.), *Sborník článků o československých známkách 2. Dodatek k příručce sběratelů československých známek*, Brno 1988, s. 34.

⁹³ KARÁSEK, MICHELE, SVOBODA, PAPOUŠEK, s. 362–364.

⁹⁴ ŽAMPACH, František, KARÁSEK, Jan, PITTERMANN, Pavel, *Hospodářství a věda 1923*, Brno 1990, s. 4–5.

množství známek (jen 100 h bylo vytištěno skoro čtyři sta milionů kusů). Proto bylo možné nadále zakoupit známky z této série pro sběratelské účely na filatelistické přepážce hlavní pošty v Praze až do roku 1935.⁹⁵

Zatímco u první série byl použit takřka výhradně papír bílý s málo kvalitním lepem, pro druhé vydání použili žlutý papír s kvalitnějším lepem bez pórů.⁹⁶ U obou sérií převládá řádkové zoubkování $13\frac{3}{4}$, ale jsou známy i výjimky. Konkrétně u *Hospodářství a věda 1923* se v pozdějších emisích objevuje hřebenové zoubkování $13\frac{3}{4}$ a $13\frac{1}{2}$.⁹⁷

⁹⁵ HIRSCH, FRAŇEK, s. 239–240.

⁹⁶ HIRSCH, s. 25–26.

⁹⁷ KARÁSEK, s. 40–42. Pro ucelený přehled všech variant známek obou sérií viz DUŠEK, s. 63–66.

8 Vybrané osoby počátků československé známkové tvorby

8.1 Alfons Mucha

Celým jménem Alfons Maria Mucha se narodil 24. července 1860 v Ivančicích na Moravě do rodiny c.k. soudního zřízence, původně vyučeného krejčího, který se rok před Alfonsovým narozením výhodně oženil. I přes veškeré snahy jeho otce dostat ho na pražskou Akademii výtvarných umění (AVU), byly jeho výtvořeny posouzeny jako naprosto netaentované, a tak mladý Mucha nastoupil jako písař k soudu v Ivančicích. Postupně se přes různá zaměstnání dostal do Mikulova, kde dostal poprvé příležitost něco uměleckého tvořit. Díky zde vytvořeným známostem a za pomoci finanční podpory hraběte Khuenna odešel roku 1885 studovat na Akademii do Mnichova, později i do Paříže.⁹⁸

Právě zde se na popud zastavení mecenášské podpory začal živit jako ilustrátor knih, časopisů a plakátů. Do popředí umělecké scény ho roku 1894 vynesly ilustrace plakátů k divadelním hrám Sarah Bernhardtové, které mu po představení ilustrace pro hru Gismonda takřka ze dne na den přinesly celosvětový ohlas. Díky této slávě začal ve velkém tvořit olejomalby, knižní ilustrace, či reklamy, kterými udával trendy.⁹⁹

Za několik let slavil podobný, ne-li větší úspěch v USA, kde se mu navíc povedlo roku 1909 získat pro rodící se ideu *Slovanské epeje*, dějin slovanských národů zaznamenaných v obrazech, bohatého průmyslníka a sponzora Charlese Richarda Cranea. O rok později se vrátil zpět do Čech, aby mohl začít na *Epeji* pracovat. Epej se mu podařilo dokončit a stala se jeho Magnum opus. Zemřel 14. července 1939.¹⁰⁰

Takřka okamžitě po vyhlášení samostatnosti československého státu se jako první umělec zapsal do historie československé známkové tvorby svým návrhem známek série *Hradčany* z roku 1918. Později následovaly jeho známky ze série *Husita* (1920), ale třeba i známky *Spěšné 1919*, či novinové ze série *Sokol v letu* z roku 1918.¹⁰¹

⁹⁸ KUSÁK, Dalibor, KADLEČÍKOVÁ, Marta, *Mucha*, Praha 1992, s. 1–2; PROCHÁZKA, Vladimír, *Příruční slovník naučný III. díl*, Praha 1966, s. 231.

⁹⁹ MOUCHA, Josef, *Alfons Mucha*, Praha 2005, s. 21–22.

¹⁰⁰ KUSÁK, KADLEČÍKOVÁ, s. 2.

¹⁰¹ DUŠEK, s. 554–564.

8.2 Jakub Obrovský

Jakub Obrovský se narodil 23. prosince 1882 v Bystrici u Brna jako nejmladší ze tří synů hospodáře na selském statku. Již od dětství se toužil stát malířem, a tak roku 1897 odjel do Prahy a začal studovat uměleckoprůmyslovou školu. Na tu s úspěchem navázal studiem na pražské Akademii výtvarných umění (AVU) v letech 1901–1905.¹⁰²

Jeho prvním grafickým dílem, kterým na sebe upozornil, se stal plakát na výstavu keramiky s názvem *Fauna s hliněnou vázou* z roku 1898. Roku 1907 obdržel prestižní Hlávkovovo stipendium, které mu umožnilo odjet do Itálie načerpat novou inspiraci. Po návratu do Čech se pustil do dekorativních maleb interiérů, z nichž nejslavnější jsou například v Městském pivovaru, či ve Škodových závodech v Plzni. Velkou vášeň spatřil též v malbě olejových obrazů, kde ve stylu neoromantiky maloval nahá těla žen a dívek. Roku 1913 se stal členem České akademie věd a umění a poté i členem Sociétés Nationale des Beaux-Arts v Paříži.¹⁰³

Do historie československé známkové tvorby a filatelie se významně zapsal právě jako tvůrce série *Legionářských známek* z roku 1919 a série *Hospodářství a věda* z roku 1920 a 1923.

V roce 1935 byl jmenován rektorem na své alma Mater. Za povšimnutí stojí i jeho postoj proti zneužití olympijských her pro propagaci nacistického Německa roku 1936. Zemřel roku 1949 v Praze. Pohřben je na Žebětínském hřbitově v Brně.¹⁰⁴

8.3 Max Švabinský

Max Švabinský se narodil 17. září roku 1873 v Kroměříži jako nemanželský syn do velmi chudé rodiny. Již v deseti letech však poprvé veřejně vystavoval jako „zázračné dítě“ ve výloze kroměřížské lékárny, díky čemuž mohl své první práce prodávat a vypomáhat tak rodině.¹⁰⁵

¹⁰² TOMAN, Prokop, *Nový slovník československých výtvarných umělců*, Praha 1936, s. 497; PROCHÁZKA, III. díl, s. 405.

¹⁰³ Tamtéž, s. 498.

¹⁰⁴ *Jakub Obrovský*. In: Internetová encyklopedie dějin Brna [online], [cit. 2024-04-23]. Dostupné z: https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=3798.

¹⁰⁵ VOLAVKOVÁ, Hana, *Max Švabinský*, Praha 1977, s. 5; PROCHÁZKA, Vladimír, *Příruční slovník naučný IV. díl*, Praha 1967, s. 441.

Díky finanční podpoře hraběte Jaroslava Thuna nastoupil roku 1891 na Akademii výtvarných umění v Praze (AVU). Zde se stal členem spolku *Mánes*, kde se díky svému talentu začal prosazovat. Roku 1897 podnikl roční cestu do Francie, konkrétně se zabydlel v Paříži. Procestoval však i Belgie, Německo, či Holandsko. Zpět se vrátil naplněn inspirací, se kterou tvořil olejomalbou portréty osobností, ale i krajiny. Jedním z nejvýznamnějších děl tohoto období jeho života se stala malba *Chudý kraj*. Zároveň získal zakázky na vyzdobení Obecního domu v Praze, kde namaloval dvě nástěnné malby *Literatura* a *Umění*. Roku 1910 byl jmenován profesorem na AVU.¹⁰⁶

Po vzniku republiky zanechal svou stopu v počátcích československé známkové tvorby vytvořením známkového obrazu pro sérii *Prezident T. G. Masaryk* z roku 1920. Podobné portréty tvořil i pro známky v následujících letech.

Ve dvacátých a třicátých letech jeho sláva rostla, navrhoval bankovky, pracoval na vitráži katedrály sv. Víta a vystavoval po celé Evropě.¹⁰⁷ Po druhé světové válce měl to štěstí, že mohl pokračovat v tvorbě, a to až do své smrti 10. února 1962.¹⁰⁸

8.4 Jaroslav Benda

Jaroslav Benda se narodil 27. dubna 1882 v Praze. Přestože dětství strávil v Kutné Hoře, gymnázium už vystudoval na Praze 2. Po maturitě roku 1901 nastoupil na Uměleckoprůmyslovou školu v Praze (UMPRUM), ze které ale roku 1904 přestoupil na Akademii výtvarných umění v Praze AVU. Postupně se společně s Františkem Kyselou a Hugo Brunnerem začal proslavovat především při tvorbě zakázek pro různé umělecké spolky, kterým navrhovali obálky knih, plakáty apod. Sami se posléze stali v rámci své pedagogické činnosti vedoucími osobnosti tzv. *umprumismu*, specifického stylu vycházejícího z práce profesorů a studentů UMPRUM, kteří se obraceli k historismu, tradici a slovanství.¹⁰⁹

Po první světové válce a vzniku Československa se podílel na podobě mnoha symbolů nového státu, například na znaku, bankovkách, kolcích, listinách apod.

¹⁰⁶ TOMAN, s. 684.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 696–697.

¹⁰⁸ VOLÁVKOVÁ, s. 80.

¹⁰⁹ PROCHÁZKA, Vladimír, *Příruční slovník naučný I. díl*, Praha 1962, s. 200; DOČEKALOVÁ, Petra a kol., *Jaroslav Benda 1882–1970. Typografická úprava a písmo*, Praha 2019, s. 8.

Příkladem za všechny je právě jeho zapojení do tvorby československé známkové tradice se svými známkami *Holubice* ze skupiny *Alegorie*.

Po přestávce v tvorbě zapříčiněné druhou světovou válkou se vrátil jako pedagog na UMPRUM, kde se soustředil především na realizaci nových tiskových písem. Zemřel roku 1970 ve věku 88 let na komplikace s chřipkou.¹¹⁰

8.5 Hugo Brunner

Celým jménem Vratislav Hugo Brunner se narodil 22. října 1886 v Praze do klempířské rodiny. Díky stabilnímu zázemí mu bylo umožněno studium na Akademii výtvarných umění v Praze (AVU), kam nastoupil v roce 1903. V rámci svých studií procestoval roku 1912 Lipsko, krátkodobě pobýval v Mnichově. Již roku 1919 byl jmenován profesorem na AVU pro obor kreslení a malby.¹¹¹

Do počátku dějin československé známkové tvorby se zapsal svým oceňovaným návrhem série známek *Osvobozená republika* ze skupiny *Alegorie*.

Přestože se nedožil svých čtyřicátých druhých narozenin, v období první republiky jeho hvězda stoupala. Aktivně se věnoval především karikaturám, knižním ilustracím, ale například pracoval i na plastické výzdobě bronzových dveří katedrály sv. Víta v Praze. Zemřel 13. července 1928.¹¹²

¹¹⁰ Tamtéž, s. 10–11.

¹¹¹ TOMAN, s. 62.

¹¹² Tamtéž.

9 Závěr

Období prvních emisí je bez pochyby protknuto chybami a nesrovnalostmi. Svůj prokazatelně největší díl na tom měla neznalost pracovníků a úředníků, ale i testování nejlepšího systému, podle kterého se nadále celá poštovní správa ubíhala. To dokazují například překotně vyhlášené soutěže s nejistým výsledkem, problémy v komunikaci mezi umělci, rytci a úředníky, a s tím spojená problematika ustanovení pravomocí jednotlivých orgánů a pozic. Nabízí se například otázka, proč Národní výbor svolil k převzetí nejdůležitější korespondence v prvních dnech po převratu do rukou skautů. Nejspíše kromě obecně zažitě představy, že skaut je poctivý, a tím pádem dopis doručí v pořádku, se v hlavách představitelů výboru formoval strach z kolapsu, nebo jen krátkodobého pozastavení činnosti tradičních poštovních úřadů.

Od prvotních okamžiků je bohužel znát i zapojení osobních zájmů významných osob především z řad filatelistů. Z jejich rozhodnutí pak vycházely neprůhledné série, naschvál vytvořené rarity, či chybotisky, nad kterými kontrola kvality zavírala oči. Bez většího pochybení tak přispívali tito jedinci do tohoto problematického období, avšak v pozdějších letech své zapojení většinou odmítali.

Přestože zapojení osob mělo vždy efekt největší, stále se nesmí zapomínat na kontext doby po konci první světové války. Například válečný nedostatek papíru, barev, lepidel a nedostupnost technologií bez pochyb vedly k nižší kvalitě a větší chybovosti z počátku výroby známek. Svě do chaosu přinesly ale i překotné změny v poštovním provozu v důsledku změn poštovního tarifu. K těm československá poštovní správa přistupovala s ohledem na větší dostupnost služeb a zefektivnění převozu a distribuce zásilek.

Na druhé straně zde stála potřeba národního sebeurčení, pevného ukotvení vznikající republiky a obnovení životní úrovně jejích občanů v poválečném, měnícím se světě. Zajímavé jsou i dobové diskuse o důvodu a symbolice známky. Z autorova výzkumu na téma – Jaké trendy a motivy dominují na známkách v období počátku první Československé republiky a jak odráží politické, společenské a kulturní potřeby a události své doby, lze utvořit několik závěrů. Nejčastějším symbolem, ke kterému se takřka veškeré návrhy z tohoto období otáčejí je český, potažmo dobovou terminologií

československý lev. Například naprostá většina návrhů, které byly poštovní správou obdrženy v I. vyhlášené veřejné soutěži obsahovala v nějaké formě lva. I pro Národní výbor bylo v roce 1918 přirozené vymýšlet přetisky, kde by právě lev figuroval. Obecná tendence tak byla vrátit se ke středověkým symbolům samostatnosti a státnosti, jejíž formou by České království mělo pokračovatele ve vznikající republice. Český, slovenský, potažmo i slovanský nacionalismus pomalu pěstovaný národními obrozenci v 19. století dostal s vyhlášením samostatného státu zcela volnou ruku. Přirozeně tak symbolika lipových lístků, spojení člověka s krajinou a další motivy prosákly i do známkové tvorby.

Je zajímavé, že se československá poštovní správa při výběru známek vždy na konec obracela na slavné umělce. V důsledku se tak nejspíše snažila zajistit co nejkvalitnější série i přes všechny technické překážky.

Při dnešním pohledu na problematiku témat a symboliky dobových známek může být na první pohled zarážející neshoda na sérii *Husita*, patřící pod skupinu *Alegorie*. Přece jen v druhé polovině 20. století byl symbol husitství využíván více než dost. Zde je potřeba si uvědomit, že v době popřevratové zde měla velkou rozhodovací moc katolická církev, do té doby podporované náboženství ze strany Rakousko-Uherské monarchie. Přestože žádná autorovi dostupná literatura přímo písemně nepotvrzuje, že by právě husitský, protikatolický motiv vadil politikům katolického vyznání a jejich stranám, z logicky věci lze takový závěr uskutečnit.

I přes značnou snahu umělců zpřetrhat vazby poštovní symboliky na staré Rakousko-Uhersko (někdy doslovnou symbolikou trhajícího se řetězu), lze nalézt i návazání na některé tradice. Jedním příkladem za všechny může být vyobrazování prezidentů na známkách, přestože většina republik od této monarchistické praktiky ustoupila. Obecně vzato však lze konstatovat, že zvyšující se umělecká hodnota známky, zavádění moderních technologií výroby a propagační význam nadále posunovaly vývoj známkové tvorby vpřed. Toto období znamenalo počátek více než 100letého vývoje protkaného četnými historickými změnami, zaváděním nových technologií a proměnami potřeby známky. Přesto však již zde lze vypořadovat vznik jistého standartu, který se zachoval až do dnešního dne.

10 Soupis literatury

Literatura

BERNÁŠEK, Vladimír a kol., *CO je CO ve filatelii. Základní filatelistické názvosloví*, Praha 1975.

DOČEKALOVÁ, Petra a kol., *Jaroslav Benda 1882–1970. Typografická úprava a písmo*, Praha 2019.

DUŠEK, Alois a kol., *Specializovaná příručka pro sběratele československých známek a celin*, Praha 1988.

FILÍPEK, Zdeněk, *Weipert Falzum*, Břeclav 2011.

HAMR, František, ŠKALOUD, Jiří, *Rukověť pro sběratele Hradčan*, Praha 1998.

HIRSCH, Ervín, FRAŇEK, Jaroslav, *Československé známky*, Praha 1935.

HIRSCH, Ervín, *Třicet let československé poštovní známky. 1918–1948*, Praha 1949.

KAPLÁNEK, Karel, *Katalog známek československých 1930*, Praha 1930.

KARÁSEK, Jan, MICHELE, Antonín, SVOBODA, Bohuslav, PAPOUŠEK, Jaroslav, *Monografie československých známek 2. díl. Pamětní 1919–1920, Pošta Československá 1919, Allegorie, Červený kříž, Hospodářství a věda 1923*, Praha 1971.

KARÁSEK, Jan, PITTERMANN, Pavel, *Zoubkování čs. poštovních známek (1918–1939)*, Brno 1984.

KLIM, Jan, ŠTOLFA, Jan, FILÍPEK, Zdeněk, *Československo 1918–1939 I. Část. Specializovaný katalog známek a celistvostí Emise Hradčany, ČK a přetiskové emise Hradčan Předběžné a souběžné emise výplatních Rakouských a Uherských známek*, Břeclav 2014.

Kolektiv autorů Burda Auction, *Ludvík Pytlíček, 56. Sálková aukce*, Praha 2018.

Kolektiv autorů Poštovní filatelistické služby, *Katalog známek ČESKOSLOVENSKO 1968*, Praha 1968.

KUBÁT, František, KVASNIČKA, Zdeněk, *Monografie československých známek 1. díl. Doba popřevratová, Hradčany 1918–1920*, Praha 1968.

KUSÁK, Dalibor, KADLEČÍKOVÁ, Marta, *Mucha*, Praha 1992.

LEŠETICKÝ, Jaroslav, *Pošta Československá 1919. Monografie starorakouských a uherských známek s tímto přetiskem, s katalogem všech vydaných přetisků i odrůd a s autentickými čísly nákladů*, Praha 1920.

MOUCHA, Josef, *Alfons Mucha*, Praha 2005.

NOVOTNÝ, Ladislav a kol., *Speciální katalog 1949. Československo, Čechy a Morava, Slovensko*, Bratislava 1949.

NOVOTNÝ, Ladislav, *Speciální příručka pro sběratele československých známek*, Praha 1971.

PROCHÁZKA, Vladimír, *Příruční slovník naučný I. díl*, Praha 1962.

PROCHÁZKA, Vladimír, *Příruční slovník naučný III. díl*, Praha 1966.

PROCHÁZKA, Vladimír, *Příruční slovník naučný IV. díl*, Praha 1967.

RYVOLA, Zdeněk, *Legionářské – jubilejní 1919. 15 h šedozelená*, Havlíčkův Brod 1997.

ŘÍHA, Martin, KRAMÁŘ, Jan, *100 let 534 autorů. 100 let Poštovního muzea, Výtvarné návrhy poštovních známek z let 1918–2018*, Praha 2018.

TOMAN, Prokop, *Nový slovník československých výtvarných umělců*, Praha 1936.

TOVAČOVSKÝ, Oldřich, SCHÖDELBAUER, Vladimír, KYPAST, Jan, *Monografie československých známek 5. díl. SO 1920*, Praha 1998.

VÁPENKA, Ivan, *Skautská filatelie na našem území. Československo 1918–1992, Česká republika 1993–2003, Slovenská republika 1993–2003*, Praha 2004.

VOLAVKOVÁ, Hana, *Max Švabinský*, Praha 1977.

WEISS, Jan, *Československé plebiscitní známky (S O 1920)*, Praha 1927.

ZAHRADNÍČEK, Jiří, *Pražský revoluční přetisk I. (malý znak)*, Vodňany 2011.

ŽAMPACH, František, KARÁSEK, Jan, PITTERMANN, Pavel, *Hospodářství a věda 1920*, Brno 1988.

ŽAMPACH, František, KARÁSEK, Jan, PITTERMANN, Pavel, *Hospodářství a věda 1923*, Brno 1990.

Články ze sborníků

MOLIŠ, Zdeněk, *Husita 1920 (Jan Hus-1920)*. In: HUTYRA, František, KARÁSEK, Jan, PITTERMANN, Pavel, MOLIŠ, Zdeněk (ed.), *Sborník článků o československých*

známkách 4. Dodatek k příručce sběratelů československých známek a celin, Brno 1990, s. 11–22.

ŽAMPACH, František, KARÁSEK, Jan, *Několik zajímavostí k vydání známek Hospodářství a věda*. In: DUŠEK, Alois, KARÁSEK, Jan, PITTERMANN, Pavel, ŠTÁSTKA, Zdeněk (ed.), *Sborník článků o československých známkách 2. Dodatek k příručce sběratelů československých známek*, Brno 1988, s. 34–38.

Odborné články

BENEŠ, František, *Malá zastavení na cestě filatelie a čs. poštovní správy (9)*. In: *Filatelie* 54, 2004, 12, s. 7–9.

BENEŠ, František, *Malá zastavení na cestě filatelie a čs. poštovní správy (47)*. In: *Filatelie* 58, 2008, 3, s. 11–13.

BENEŠ, František, *SO 1920 – proč jsou vzácné?* In: *Filatelie* 52, 2002, 4, s. 2–8.

PITTERMANN, Pavel, *Pošta československá 1919 – chvála, nebo hana?* In: *Filatelie* 50, 2000, 10, s. 9–11.

Internetové zdroje

64/1918 Sb. Zákon ze dne 10. prosince 1918 o mimořádných přechodních ustanoveních na Slovensku. In: Wolters Kluwer, ASPI [online], [cit. 2024-02-02]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/850/1/2/zakon-c-64-1918-sb-o-mimoradnych-prechodnich-ustanovenich-na-slovensku/zakon-c-64-1918-sb-o-mimoradnych-prechodnich-ustanovenich-na-slovensku>.

Jakub Obrovský. In: Internetová encyklopedie dějin Brna [online], [cit. 2024-04-20].

Dostupné z: https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=3798.

NEJVZÁCNĚJŠÍ ČESKOSLOVENSKÁ ZNÁMKA VYDRAŽENA ZA REKORDNÍ CENU 9,3 MILIONŮ KORUN! In: Burda Auction [online], [cit. 2024-03-05]. Dostupné z: [https://www.burda-auction.com/cz/archiv/odborne-clanky/show/222/nejvzacnejsi-ceskoslovenska-znamka-vydrazena-za-rekordni-cenu-93-milion%C5%AE-korun!/.](https://www.burda-auction.com/cz/archiv/odborne-clanky/show/222/nejvzacnejsi-ceskoslovenska-znamka-vydrazena-za-rekordni-cenu-93-milion%C5%AE-korun!/)

11 Resumé

This thesis delves into the beginnings of stamp making and philately in Czechoslovakia between 1918 and 1923. Its aim is to summarize this very confusing and experimental period in the history of postal administration.

The author seeks to answer the research question: What trend and motifs dominate on stamps during the early period of the first Czechoslovak Republic and how do they reflect the political, social, and cultural needs and events of their time.

All the different stamp series are described in chronological order by their dates of issue. In addition to the normal state-issued stamps, the author also discusses controversial semi-official releases during the fall of 1918 and spring of 1919. Every stamp series is thoroughly described, included its origin, visual appearance and symbolism, the process of making, as well as its usage in the postal system. Some selected stamps of significance for today's era are also mentioned from a philatelic perspective. A summary of the biographies of the authors of the stamps is also included in the final part of the thesis.

The author believes that their interest in this topic is beneficial, as literature covering this subject is not widely available to the public. By offering this comprehensive analysis to a wide audience, the author hopes to reignite interest in Czechoslovak philately, as he considers it a crucial element in the formation of the young Czechoslovak state and national identity.

12 Seznam příloh

- Příloha č. 1 10 h a 20 h skautské známky s přetisky Příjezd presidenta Masaryka.
- Příloha č. 2 5 h starorakouská známka s Pražským přetiskem malého znaku.
- Příloha č. 3 15 h starorakouská známka s Pražským přetiskem velkého znaku.
- Příloha č. 4 25 f uherská známka se Žilinským (Šrobárovým) přetiskem.
- Příloha č. 5 400 h československá známka ze série Hradčany – stříhaná.
- Příloha č. 6 100 h Vejprtské falzum, padělek ke škodě pošty.
- Příloha č. 7 25 h československá známka ze série Legionářské známky.
- Příloha č. 8 75 h československá známka ze série Legionářské známky.
- Příloha č. 9 4 K starorakouská známka s přetiskem POŠTA ČESKOSLOVENSKÁ 1919.
- Příloha č. 10 Nejdražší československá známka. 4 K rakouská známka na žilkovaném papíře s převráceným přetiskem POŠTA ČESKOSLOVENSKÁ 1919.
- Příloha č. 11 15 h československá známka ze série Hradčany – stříhaná, s přetiskem SO 1920.
- Příloha č. 12 40 h československá známka ze série Hradčany a 125 h známka ze série Prezident T. G. Masaryk, s přetisky ve prospěch Červeného kříže.
- Příloha č. 13 1000 h československá známka ze série Prezident T. G. Masaryk
- Příloha č. 14 40 h československá známka ze série Alegorie – Osvobozená republika (krajová).
- Příloha č. 15 5 h československá známka ze série Alegorie – Holubice.
- Příloha č. 16 90 h československá známka ze série Alegorie – Husita (rohová).
- Příloha č. 17 500 h československá známka ze série Hospodářství a věda 1920.

13 Přílohy

Příloha č. 1

10 h a 20 h skautské známky s přetisky Příjezd presidenta Masaryka. In: Filatelie Petr Flaška [online], [cit. 2024-04-03]. Dostupné z: <https://www.filatelie-flaska.cz/online-auction/auction-item/default/115539>.

Příloha č. 2

5 h starorakouská známka s Pražským přetiskem malého znaku. In: Filatelie Petr Flaška [online], [cit. 2024-04-03]. Dostupné z: <https://www.filatelie-flaska.cz/online-auction/auction-item/default/121911>.

Příloha č. 3

15 h starorakouská známka s Pražským přetiskem velkého znaku. In: Filatelie Petr Flaška [online], [cit. 2024-04-03]. Dostupné z: <https://www.filatelie-flaska.cz/online-auction/auction-item/default/121917>.

Příloha č. 4

25 f uherská známka se Žilinským (Šrobárovým) přetiskem. In: Filatelie Petr Flaška [online], [cit. 2024-04-03]. Dostupné z: <https://www.filatelie-flaska.cz/online-auction/auction-item/default/121908>.

Příloha č. 5

400 h československá známka ze série Hradčany – stříhaná. In: Filatelie Petr Flaška [online], [cit. 2024-04-03]. Dostupné z: <https://www.filatelie-flaska.cz/online-auction/auction-item/default/92245>.

Příloha č. 6

100 h Vejprtské falzum, padělek ke škodě pošty. In: Filatelie Petr Flaška [online], [cit. 2024-04-03]. Dostupné z: <https://www.filatelie-flaska.cz/online-auction/auction-item/default/28538>.

Příloha č. 7

25 h československá známka ze série Legionářské známky. In: Filatelie Petr Flaška [online], [cit. 2024-04-03]. Dostupné z: <https://www.filatelie-flaska.cz/online-auction/auction-item/default/48603>.

Příloha č. 8

75 h československá známka ze série Legionářské známky. In: Filatelie Petr Flaška [online], [cit. 2024-04-03]. Dostupné z: <https://www.filatelie-flaska.cz/online-auction/auction-item/default/20022>.

Příloha č. 9

4 K starorakouská známka s přetiskem POŠTA ČESKOSLOVENSKÁ 1919. In: Filatelie Petr Flaška [online], [cit. 2024-04-03]. Dostupné z: <https://www.filatelie-flaska.cz/online-auction/auction-item/default/100900>.

Příloha č. 10

Nejdražší československá známka. 4 K rakouská známka na žilkovaném papíře s převráceným přetiskem POŠTA ČESKOSLOVENSKÁ 1919. In: Artplus.cz [online], [cit. 2024-04-03]. Dostupné z: <https://www.artplus.cz/en/aukcni-zpravodajstvi/1/jak-vypada-cesky-filatelisticky-trh>.

Příloha č. 11

15 h československá známka ze série Hradčany – stříhaná, s přetiskem SO 1920. In: Filatelie Petr Flaška [online], [cit. 2024-04-03]. Dostupné z: <https://www.filatelie-flaska.cz/online-auction/auction-item/default/121463>.

Příloha č. 12

40 h československá známka ze série Hradčany a 125 h známka ze série Prezident T. G. Masaryk, s přetisky ve prospěch Červeného kříže. In: Filatelie Petr Flaška [online], [cit. 2024-04-03]. Dostupné z: <https://www.filatelie-flaska.cz/online-auction/auction-item/default/121463>.

Příloha č. 13

1000 h československá známka ze série Prezident T. G. Masaryk. In: Filatelie Petr Flaška [online], [cit. 2024-04-03]. Dostupné z: <https://www.filatelie-flaska.cz/online-auction/auction-item/default/412>.

Příloha č. 14

5 h československá známka ze série *Alegorie – Holubice*. In: Filatelie Petr Flaška [online], [cit. 2024-04-03]. Dostupné z: <https://www.filatelie-flaska.cz/online-auction/auction-item/default/73304>.

Příloha č. 15

40 h československá známka ze série Alegorie – Osvobozená republika (krajová). In: Filatelie Petr Flaška [online], [cit. 2024-04-03]. Dostupné z: <https://www.filatelie-flaska.cz/online-auction/auction-item/default/109784>.

Příloha č. 16

90 h československá známka ze série Alegorie – Husita (rohová). In: Filatelie Petr Flaška [online], [cit. 2024-04-03]. Dostupné z: <https://www.filatelie-flaska.cz/online-auction/auction-item/default/81838>.

Příloha č. 17

500 h československá známka ze série Hospodářství a věda 1920. In: Filatelie Petr Flaška [online], [cit. 2024-04-03]. Dostupné z: <https://www.filatelie-flaska.cz/online-auction/auction-item/default/115946>.